

Rok akademicki 2017/18, semestr zimowy

Prof. dr hab. Mirosław Karwat
Zakład Filozofii i Teorii Polityki INP

Program konwersatorium fakultatywnego

PROWOKACJA I PERFIDIA W DZIAŁANIU POLITYCZNYM

Zakres problematyki:

Pojęcie prowokacji

Efekt prowokacji (nieumyślnej), akt prowokacji (jako forma działania manipulacyjnego).

Istota prowokacji jako działania rozmyślnego: sztuczne wywoływanie zjawisk lub przesądzenie zjawisk: zdarzeń, stanów rzeczy, sytuacji społecznych, nastrojów, emocji, wyobrażeń, uprzedzeń, dążeń, postanowień, zachowań, zapewniające inicjatorowi przewagę, kontrolę nad sytuacją i możliwość sterowania przeżyciami, świadomością i postępowaniem innych ludzi.

Zakres obecności i zastosowania prowokacji w różnych dziedzinach

Zastosowanie prowokacji w życiu codziennym (zabawy, gry, rozrywka, kokieteria, flirt), w różnych sferach praktyki społecznej (sztuka wojenna, działalność policji i wywiadu; działania artystyczne; reklama, promocja; eksperymenty naukowe; terapia).

Prowokacja jako narzędzie polityki: cele i funkcje, okoliczności zastosowania, warunki skuteczności.

Typologia prowokacji

Prowokacja *produktywna* (własna inicjatywa i wysiłek) oraz *Pasożytnicza* (wykorzystywanie okazji, efektów cudzych działań). Prowokacje wielostronne i wielostopniowe.

Funkcjonalne typy prowokacji: *sprawcza* (stwarzanie faktów społecznych, kształtowanie stanów rzeczy i sytuacji), *dyskredytacyjna* (podstępna deformacja wizerunku rywali i przeciwników, wikłanie ich w sytuacje kompromitujące), *mistyfikacyjna* (wytwarzanie lub podtrzymywanie pozorów i złudzeń społecznych).

Rodzaje prowokacji sprawczej: rozpoznawcza, prewencyjna, bodźcowa, obstrukcyjna, asekuracyjno-racjonalizacyjna, dywersyjna. Metoda faktów dokonanych jako forma prewencji lub obstrukcji.

Prowokacje *wielofunkcyjne*:

dyskredytacyjno-mistyfikacyjne; rozpoznawczo-stymulacyjne, rozpoznawczo-dywersyjno-obstrukcyjne itp..

Wykorzystanie podglądu i podsłuchu; podstępne nagrania (zapis i ujawnianie inspirowanych i odpowiednio sterowanych rozmów poufnych); przecieki.

Blef (fałszywe zasugerowanie, wzbudzanie niepewności).

Drastyczna forma prowokacji: (1) rytualna (schemat skandalizacji), (2) oparta na aktach okrucieństwa, skrajnie brutalna: manipulacyjne zastosowanie brutalnej i szokującej przemocy w aktach terroru, w zamachach terrorystycznych, pogromach itp.

Nagonka jako *megaprowokacja*. Konstruktywne odmiany nagonki: kampanie mobilizacyjne i promocyjne. Destrukcyjne odmiany nagonki: „zaszczucie” osób lub grup niewygodnych.

Strukturalne prototypy nagonki destrukcyjnej: polowanie z nagonką, *corrida* (efekt osaczenia), obława policyjna. Nagonka jako oddziaływanie komunikacyjno-symboliczne, synteza elementów podstępu, przymusu psychiczno-moralnego, przemocy psychicznej, symbolicznej i rytualnej.

Zastosowanie nagonki w dyskredytacji, marginalizacji i eliminacji przeciwników politycznych. Funkcje nagonki w działaniu sił politycznych (rządzących lub opozycyjnych): *rytualne* (ceremoniał wymuszania ideologicznej identyfikacji i afirmacji), pragmatyczne (zmiana układu sił), legitymizacyjne (wymuszany i pozorowany mandat społeczny dla inicjatorów napaści).

Mechanizm nagonki: podatny grunt („duszną atmosferę”, eskalacja konfliktu, zainteresowanie jednych w straty innych; psychologia tłumu); oskarżenie lub wywołanie skandalu, afery; szczucie; izolacja społeczna i rytualno-symboliczna egzekucja.

Kręgi uczestnictwa i podział pracy w nagonce: inicjatorzy, reżyserzy i „dyspozytorzy ruchu”; dwuznaczeni sędziowie; dyspozycyjne lub żerujące na sensacji media; sterowna publiczność.

Nagonka „sitwiarska” (klikowa) w rozgrywkach kameralnych.

Typy nagonek stosowanych publicznie w walce politycznej: reżymowa, opozycyjno-establishmentowa, „uspołeczniona”.

Perfidia – jako przewrotna, szczególnie wyrafinowana i złośliwa forma działania podstępno-prowokacyjnego, oparta na celowym wzbudzaniu, a następnie nadużywaniu cudzego zaufania.

Naiwność *pierwotna* (naturalna; potencjalna łatwowierność) a naiwność *wtórna* (sprowokowana „powodami do zaufania”, względnie racjonalna). Naiwność *paradoksalna* – przechytrzonych obłudników i spryciarzy.

Perfidia *instrumentalna* (korelat makiawelizmu jako strategii, taktyki działania, walki lub jako stylu kierowania i zarządzania) a perfidia *immanentna* (jako korelat makiawelicznego typu osobowości). „Perfident” – ultramakiawelista.

Komponenty perfidii: *bigoteria* (forma komunikacji oparta na wieloznaczności), *obłuda* (perfidenta, ofiary i jej środowiska), *rozmyślnie wiarołomstwo* (planowe wzbudzanie, a następnie wykorzystanie naiwności wtórnej, przemyślnie sprowokowanej). Narzędzia szkodenia innym: defensywne – *wykręt* i *wiarołomstwo*, ofensywne – *intryga*.

Intryga jako szczególna forma działania spiskowego.

Typy intryg: skupiona (na jednej osobie), rozdzielcza (skłócenie partnerów – współpracowników, przyjaciół, osób bliskich), rozkładowa (dezintegracja zespołu, wspólnoty).

Schematy strukturalne intryg: blokada, zwrotnica, pułapka, sieć pajęczna, błędne koło.

Literatura podstawowa:

M. Karwat, *Sztuka manipulacji politycznej*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1999, rozdział XIII, XIV.

M. Karwat, *O perfidii*, MUZA, Warszawa 2001.

M. Karwat, *Teoria prowokacji. Analiza politologiczna*, PWN, Warszawa 2007.

Literatura uzupełniająca**(Inne – zwykle łatwo dostępne – źródła):**

Mirosława Dołęgowska-Wysocka, *Poboyowisko*, wyd. BGW, Warszawa 1993.

Hans Mathias Kepplinger, *Mechanizmy skandalizacji w mediach*, Wyd. UJ, Kraków 2008.

Sławomir Koper, *Afery i skandale Drugiej Rzeczypospolitej*, wyd. Bellona, Rytm, Warszawa 2011.

Katarzyna Łeńska-Bąk, Magdalena Sztandara (red.), *Zmowa, intryga, spisek. O tajnych układach w strukturze codzienności*, Wyd. Uniwersytet Opolski, w serii Anthropologia Stromata (poz. 6), Opole 2010.

Peter von Matt, *Intryga. Teoria i praktyka podstępu w literaturze*, wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 2009.

Adam Michnik, *W poszukiwaniu utraconego sensu*, Warszawa 2007; część II. *Gniew Komendanta*

Ludwik Stomma, *Skandale polskie*, wyd. Demart, Warszawa 2008.

TEMATY Z SZEWSKIEJ, nr 2(6)/2011 pt. *Skandal*, Wrocław 2011.

Maciej Tramer, *Literatura i skandal. Na przykładzie okresu międzywojennego*, wyd. UŚ, Katowice 2000.

Maciej Tramer, *Rzeczy wstydlive, a nawet mniej ważne*, wyd. UŚ, Katowice 2007.

John B. Thompson, *Skandal polityczny. Władza i jawność w epoce medialnej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

Pomoc dodatkowa: schematy prezentacyjne; fragmenty publikacji ilustrujących mechanizm nagonki - dostępne w wersji elektronicznej.